

૨૭મી ગાથા થઈ ગઈ. ૨૬માં કહ્યું હતું કે આ આત્મા, ‘સહજ પરમ પારિણામિકભાવની વિવેકાનો આશ્રય કરનારા સહજ નિશ્ચયનયથી...’ ત્રિકાળ શુદ્ધસ્વભાવથી કોઈ દિ’ બ્રહ્મ થયો નથી. નિત્ય, અનિત્ય નિગોદમાં લીધું, આમ કાલે એમ નાખ્યું. ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ નિત્ય એ નિગોદથી માંડીને પર્યાય અનિત્યમાં આવ્યો નથી એમ વાત કરી. અર્થ આમ છે. ભાવમાં કાંઈ ફેર નથી. આત્મા સહજ સ્વભાવ, એકરૂપ પરમભાવ એ પોતે પોતાના સ્વભાવથી નિગોદથી માંડીને સિદ્ધની પર્યાયમાં ક્યાંય આવ્યો નથી, ચ્યુત થયો નથી. એવું તે આત્મદ્રવ્ય તે ધ્યાન કરવા લાયક છે.

મુમુક્ષુ :- ધ્યાન કરવા લાયક તો પર્યાય થઈ ગઈ.

ઉત્તર :- પર્યાય છે પણ પર્યાયનો વિષય આ છે ને.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયનો .. ન કરવો.

ઉત્તર :- ધ્યાન કરવું છે, મોક્ષમાર્ગ છે એ બધી પર્યાય છે.

મુમુક્ષુ :- કથન નહિ કરવાનું, એક જ કરવાનું ધ્રુવ... ધ્રુવ... ધ્રુવ.

ઉત્તર :- પણ ધ્રુવ-ધ્રુવ કોણ નક્કી કરે? ધ્રુવનું નક્કી કોણ કરે? પર્યાય કરે કે ધ્રુવ કરે?

મુમુક્ષુ :- પર્યાય સામું જોવાનું નહિ. ભગવાને ના પાડી છે પર્યાય સામું જોવાની.

ઉત્તર :- સામું જોવાનું પણ આ સામું જોવે છે એ પર્યાય છે એની ના પાડી છે? એય...! 'કાંતિભાઈ'! શું છે? આ કાંઈક પ્રશ્ન ઊઠ્યો લાગે છે. અહીં તો કહે છે... આ તો નિત્ય નિગોદ, અનિત્ય એની સાથે સંબંધ હતો એટલે જરીક ફરીને (લીધું). વસ્તુ તો એક જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ પરમસ્વભાવ, પરમ પારિણામિકભાવ, જેમાં પર્યાય નથી, એમાં નથી. પણ નિર્ણય અને અનુભવ કરે છે પર્યાય.

મુમુક્ષુ :- હું ધ્રુવ છું એમ તમે કહેતા નથી અને તમે એમ કહો છો કે ધ્રુવની સમક્ષ અને શુદ્ધપણે પરિણમ્યા વિના ધર્મ થાય નહિ એમ કહો છો.

ઉત્તર :- પણ એ તો એનું એ થયું ને એમાં શું થયું? ત્રિકાળી ધ્રુવના સન્મુખ થઈને દશા પ્રગટ કર્યા વિના ત્રણકાળમાં ધર્મ થતો નથી.

મુમુક્ષુ :- એમ તમે શું કરવા કહો છો? હું ધ્રુવ છું... હું ધ્રુવ છું.. ધ્રુવ છું... એમ કીધા કરો. મેં કીધું પણ એ કહેવું એ પર્યાય છે. હું ધ્રુવ છું એમ કહેવું એ પણ પર્યાય છે.

ઉત્તર :- શું છે? 'ચેતનજી'! પણ હું ધ્રુવ છું એ જાણે છે કોણ? એ ધ્રુવ જાણે છે? એય...!

મુમુક્ષુ :- એને કહેનાર કોણ?

ઉત્તર :- પર્યાય. અહીંયા તો આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એક સમયમાં..

મુમુક્ષુ :- ... આમ કર્યા વિના ધર્મ ન થાય, એમ શું કરવા કહો છો? ધ્રુવ કહો.

ઉત્તર :- પણ ધ્રુવ છે એમ જાણનાર કોણ છે?

મુમુક્ષુ :- પણ એનું શું કામ છે? એ તો પર્યાય થઈ.

ઉત્તર :- એ.. 'ભિખાભાઈ'! કેવા? 'જેઠાભાઈ'! શું છે આ? કોની સાથે વાંધો ઉઠ્યો છે?

મુમુક્ષુ :- પોતાની સાથે.

ઉત્તર :- આત્મા... અહીં તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ એમ ફરમાવે છે અને એમ છે કે આ આત્મા ત્રિકાળ ધ્રુવ સ્વભાવ, પરમ સ્વભાવવાળું તત્ત્વ, એ જ આત્મા (છે). એનું ધ્યાન કરવું એટલે એની દૃષ્ટિ ને જ્ઞાન કરવું એ ધર્મ છે. આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરવી ને એ બધો ધર્મ નથી.

મુમુક્ષુ :- આપ તો આટલું જ કહો, અધર્મ શબ્દ ન બોલતા.

ઉત્તર :- એ વાત માટે તો આ વાત છે. એ પણ હજી આમાં આવશે. સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તો પર છે, એની સામું જોઈને જેટલી ભક્તિ થાય એ બધો રાગ છે, પુણ્ય

છે, ધર્મ નહિ. સમજાણું કાંઈ? ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકર સર્વજ્ઞ હો, સમવસરણમાં બિરાજતા હો, સો ઇન્દ્રો પૂજતા હોય એની પણ ભક્તિ, એની શ્રદ્ધા, એના સન્મુખનું જ્ઞાન એ બધું પરાધીન અને રાગ છે.

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્રનો અભ્યાસ એ?

ઉત્તર :- શાસ્ત્રનો અભ્યાસ એ રાગ અને પરાધીન છે.

મુમુક્ષુ :- એ વિના કામ નહિ ચાલે.

ઉત્તર :- એ વિના ચાલવાની વાત અહીં છે. વાત એ છે. દુનિયાને સત્ય હાથ જ આવ્યું નથી. સમજાણું કાંઈ? એય...! 'વસંતીલાલજી'! આહાહા...! કેવો માર્ગ છે? માર્ગને હજી તો સાંભળ્યો નથી. એમ જાણે આ ભક્તિ કરીએ ભગવાનની, ગુરુની અને આત્માનું કલ્યાણ થઈ જશે. ધૂળમાં પણ નહિ થાય. કલ્યાણ નહિ થાય તો ગતિ એક ભવ નહિ મટે. એય...!

મુમુક્ષુ :- .. સાધન નથી.

ઉત્તર :- ભવના નાશનો એ ઉપાય જ નથી. સાચો અંતર ભગવાનઆત્મા પણ.. તેથી લીધું ને? 'પરમ પારિણામિકભાવની વિવેકાનો આશ્રય કરનારા...' નિશ્ચયનયથી ભગવાન! નિત્ય અને અનિત્ય નિગોદની પર્યાયોથી ભિન્ન છે. એ ૨૬ મી ગાથાનું આવી ગયું. હવે બીજી વાત. હવે આપણે ચાલે છે એ. ૫૮. ઓલો પંચાસ્તિકાયનો શ્લોક આવ્યો ને? એમાં પણ જરીક લેવાનું છે, જુઓ! પહેલો બારમો કાલે લેવાઈ ગયો છે. પણ એમાં જરી વિસ્તાર છે.

આ સ્કંધ છે ને રજકણો, આ જથ્થા, જડ, માટી, આંગળી, પૈસો, દાળ, ભાત, શાક, કર્મ, વાણી એમાં એક પરમાણુ જે રહેલો છે, એક પોઈન્ટ રજકણ એમાં છુટો એ 'એક રસવાળો, એક વર્ણવાળો, એક ગંધવાળો અને બે સ્પર્શવાળો તે પરમાણુ શબ્દનું કારણ છે,...' આત્મા ભાષાનું કારણ છે નહિ. આત્મા બોલતો નથી અને આત્માથી ભાષા થતી નથી. જગતના સત્ત્વની ખબર ન મળે અને એમ ને એમ રખડપટ્ટીમાં રખડતા ધર્મ થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? એય...! 'કાન્તિભાઈ'! શબ્દનું કારણ પરમાણુ છે. આત્મા નહિ. આ અવાજ ઊઠે એ આત્માથી નહિ. આહાહા...! જડની દશા જડથી ઉત્પન્ન થાય છે.

'અશબ્દ છે અને સ્કંધની અંદર હોય તોપણ દ્રવ્ય છે (અર્થાત્ સદાય સર્વથી ભિન્ન, શુદ્ધ એક દ્રવ્ય છે). અહીં તો ઓલો શુદ્ધ શબ્દ આવ્યો એટલે જરા વધારે સ્પષ્ટ કરવું છે. કે છે રજકણ આની અંદર, પણ છે એ એકલો સ્વતંત્ર તેથી એને શુદ્ધ કહીએ છીએ. છે તો એની પર્યાય વિભાવીક.

મુમુક્ષુ :- બીજાથી જુદો.

ઉત્તર :- બીજાથી જુદો. એટલે શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. નહિતર પર્યાય શુદ્ધ નથી. આમાં રહેલો રજકણ, જે છેલ્લો પોઈન્ટ, આ તો ઘણા રજકણનું પિંડ છે. ટુકડો કરતાં... કરતાં... કરતાં... છેલ્લો પોઈન્ટ (રહે) એ જે એમાં છે એ શુદ્ધ છે. શુદ્ધનો અર્થ પરના

સંબંધ વિનાનો. છે તો વિભાવીક પર્યાય. પરમાણુ આમાં રહેલો છે એ વિભાવિક અવસ્થાવાળો છે, વિકારી અવસ્થાવાળો છે. એ ગુણ અને પર્યાય એમાં વિકારી છે. છતાં તેને શુદ્ધ દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! આવી વાતને ક્યાંય જ્ઞાન ન મળે, સમજણ ન મળે અને એને ધર્મ થઈ જાય. અનંતકાળમાં ચોરાશીના રખડવાના રસ્તા છે.

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ કેમ કહ્યું?

ઉત્તર :- કહ્યું ને. આ શું કહ્યું? પરના સંબંધ વિના પોતાના ચતુષ્ટયમાં રહ્યો છે એ અપેક્ષાએ શુદ્ધ કહ્યો.

મુમુક્ષુ :- સારા-ખરાબ શબ્દો જે થાય છે...

ઉત્તર :- શબ્દો જડ છે.

મુમુક્ષુ :- સારું-ખરાબ...

ઉત્તર :- શબ્દમાં સારું-ખરાબ છે જ નહિ. એ તો વાણી જડ છે, ધૂળ છે.

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્ર તો કહે છે કે આ સાંભળો, પેલું સાંભળો નહિ.

ઉત્તર :- ન સાંભળો, એનો અર્થ, કે સાંભળવામાં વિકલ્પ આવે છે. તે રાગ છે, ધર્મ નથી.

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્ર વાંચવું-સાંભળવું.

ઉત્તર :- વાંચવા-સાંભળવામાં રાગ છે એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- એમ કહે છે, કુશાસ્ત્ર ન વાચવા અને સુશાસ્ત્રો વાંચવા.

ઉત્તર :- એ વાત વ્યવહારે. શુભ વિકલ્પ છે. શુભરાગ એ અપેક્ષાએ વાત છે. સુશાસ્ત્ર સાંભળો અને વાંચો તો પણ શુભરાગ છે, પુણ્ય છે, ધર્મ નહિ.

મુમુક્ષુ :- કુશાસ્ત્ર કાંઈ સ્વયં તો નથી થયા ને...

ઉત્તર :- શાસ્ત્ર તો જડ છે. તેનાથી થયા છે. શાસ્ત્ર, શાસ્ત્રથી થઈ ગયા. જડથી. આત્માથી નહિ.

મુમુક્ષુ :- વાણી નિમિત્ત નહિ?

ઉત્તર :- પણ વાણી તો જડ છે.

મુમુક્ષુ :- અહીં પુદ્ગલ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- આ પણ પુદ્ગલ છે, જડ છે. એ ક્યાં આત્મા છે? વાણી ઉઠે છે એ જડ છે. એ તો અવાજ છે. રજકણનો અવાજ છે, આત્માનો નથી. આત્મા તો તેનાથી ભિન્ન છે. વસ્તુની સ્થિતિની ખબર ન મળે. 'પોપટભાઈ'! ભગવાન શું કહે છે? આ તો જાણે કોઈ ભગવાન આપી દેશે અને ગુરુ આપી દેશે. ભક્તિ કરો, આપણે દાન આપો. કલ્યાણ થઈ જશે. ધૂળમાં પણ કલ્યાણ નહિ થાય. એકપણ ભવ નહિ ઘટે. તારા લાખ-કરોડ દાન આપ અને ભક્તિ કરીને મરી જા સો સો વર્ષથી. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એકે ભવ નહિ ઘટે. એમ ને એમ અનંતા ભવ રહેશે. પરની ભક્તિ અને પરથી મને લાભ

થાય, એ માન્યતામાં મિથ્યાત્વભાવ છે. એય...! ‘પંડિતજી’!

અહીં તો આપણે આટલું આ શુદ્ધ દ્રવ્યથી કીધું હતું ને. રાત્રે પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતોને કે શુદ્ધથી શું? એકલો દ્રવ્ય છે માટે શુદ્ધ કહેવું? અહીં તો મૂળ તો ગુણ પર્યાયવાળું દ્રવ્ય લીધું છે. શુદ્ધ પરમાણું, એ નથી ભલે પણ દ્રવ્ય છે ને. સ્વતંત્ર દ્રવ્ય સિદ્ધ કરવું છે ને? ભલે કૌંસમાં લખ્યું પણ એનો અર્થ આપણે આમ લેવો. એમ.

મુમુક્ષુ :- આમાં છે ને પંચાસ્તિકાયમાં.

ઉત્તર :- શુદ્ધ શબ્દ નથી. ના. શુદ્ધ શબ્દ નથી. એ જોયું. ૮૧ (ગાથા) છે. ગુણ-પર્યાય મારે તો જોવી છે એમાં. એ સંસ્કૃતમાં છે. ગાથા છે ને, જુઓ! ‘આ પરમાણુદ્રવ્યમાં ગુણ-પર્યાય વર્તવાનું (ગુણ અને પર્યાય હોવાનું) કથન છે.’ એકલા દ્રવ્યની વાત નથી. ભાઈ! અહીંયાં. સંસ્કૃત છે આ. ગુણપર્યાય વર્તવાનું કથન છે. ‘અને સ્નિગ્ધ-રૂક્ષત્વના કારણે બંધ થવાને લીધે અનેક પરમાણુઓની એકત્વપરિણતિરૂપ સ્કંધની અંદર રહ્યો હોય તોપણ સ્વભાવને નહિ છોડતો થકો, સંખ્યાને પ્રાપ્ત હોવાથી (અર્થાત્ પરિપૂર્ણ એક તરીકે જુદો ગણતરીમાં આવતો હોવાથી) એકલો જ દ્રવ્ય છે. બસ, શુદ્ધ શબ્દ આમાં નથી. પણ હવે આમાં શુદ્ધ નાખ્યો છે એનો અર્થ સરખો બેસવો જોઈએ એટલે. સમજાણું કાંઈ? એય...! આહાહા...! હવે કહે છે. ૧૩ મો શ્લોક છે.

વસુધાન્ત્યચતુઃસ્પર્શોષુ ચિન્ત્યં સ્પર્શનદ્વયમ્।

વર્ણો ગન્ધો રસશ્ચૈકઃ પરમાણોઃ ન ચેતરે।।

પરમાણુ એટલે એક પોઈન્ટ, રજકણ. એ પણ સ્વતંત્ર વસ્તુ છે. ‘પરમાણુને આઠ પ્રકારના સ્પર્શોમાંથી છેલ્લા ચાર સ્પર્શોમાંના બે સ્પર્શ, એક વર્ણ, એક ગંધ અને એક રસ સમજવાં, અન્ય નહિ.’ પરમાણુનું સ્વરૂપ સ્વતંત્ર છે. તેનું પરિણમન કરાય, ભાષા થાય, વાણી થાય, ચાલવું થાય એ સ્વતંત્ર જડથી થાય છે. આત્માથી બિલકુલ નહિ. એમ સિદ્ધ કરવું છે. અજ્ઞાનીને એ ક્રિયા ચાલવાની, બોલવાની મારી છે એમ માને તે મૂંઢ મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારથી તો કહેવાય ને.

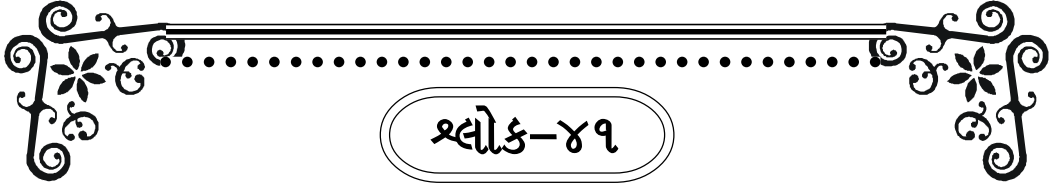
ઉત્તર :- બિલકુલ વ્યવહારથી નથી. વ્યવહારથી કેવું? વ્યવહાર એટલે નિમિત્તનું કથન છે. જોડે કોણ હતું એટલું બતાવવા. એનાથી થયું નથી. પરમાણુથી થયેલી આ ભાષા છે. પરમાણુથી થયેલું આ શરીર છે. આ ચાલે આમ આમ તો એ પરમાણુથી પોતે ચાલે છે. આત્માને લઈને નહિ. એ જડ મારાથી ચાલે, માને એ અજીવને જીવ માને છે. મિથ્યાત્વ મહાપાપ. પાખંડનું મિથ્યાત્વનું મહાપાપ. કહો, સમજાણું કાંઈ? વીતરાગમાર્ગ છે, ભાઈ! એણે સાંભળ્યો નથી અને કરવાની દરકાર જ કરી નથી. ક્યાંક સહેલું મળી જાય. દાન મળે, પૂજા, કાં ભક્તિમાંથી ધર્મ થઈ જાય એમ નથી. નજીક આવો. વચ્ચે જગ્યા ઘણી છે. બધા

દ્વારકા જવા નીકળ્યા છે?

મુમુક્ષુ :- હા. દ્વારકાની બાજુમાં ...

ઉત્તર :- બરાબર. અહીંનો વિષય જરી ઝીણો બહુ છે. સૂક્ષ્મ છે. હવે અહીંયાં આપણે શ્લોક લઈએ. શ્લોક છે ને? ૪૧. ૪૧મો શ્લોક, ભાઈ!

વળી (૨૭ મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોકદ્વારા ભવ્ય જનોને શુદ્ધ આત્માની ભાવનાનો ઉપદેશ કરે છે) :-

શ્લોક-૪૧

(માલિની)

અથ સતિ પરમાણોરેકવર્ણાદિભાવસ્વ-
 ત્રિજગુણનિચયેઽસ્મિન્ નાસ્તિ મે કાર્યસિદ્ધિઃ ।
 ઇતિ નિજહૃદિ મત્વા શુદ્ધમાત્માનમેકમ્
 પરમસુખપદાર્થી ભાવયેદ્ભવ્યલોકઃ ॥૪૧॥

[શ્લોકાર્થ :-] જો પરમાણુ એકવર્ણાદિરૂપ પ્રકાશતા (જણાતા) નિજગુણસમૂહમાં છે, તો તેમાં મારી (કાંઈ) કાર્યસિદ્ધિ નથી. (અર્થાત્ પરમાણુ તો એક વર્ણ, એક ગંધ વગેરે પોતાના ગુણોમાં જ છે, તો પછી તેમાં મારું કાંઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી);-આમ નિજ હૃદયમાં માનીને પરમ સુખપદનો અર્થી ભવ્યસમૂહ શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે. ૪૧.

શ્લોક-૪૧ ઉપર પ્રવચન

અથ સતિ પરમાણોરેકવર્ણાદિભાવસ્વ-
 ત્રિજગુણનિચયેઽસ્મિન્ નાસ્તિ મે કાર્યસિદ્ધિઃ ।
 ઇતિ નિજહૃદિ મત્વા શુદ્ધમાત્માનમેકમ્
 પરમસુખપદાર્થી ભાવયેદ્ભવ્યલોકઃ ॥૪૧॥

આ જડ છે જડ. આ માટી છે. આંગળી, વાણી, દાળ, ભાત, શાક, આ મકાન એ બધા જડ તત્ત્વો છે. શરીર એ જડ તત્ત્વ, માટી તત્ત્વ છે. એ કાંઈ આત્મા નથી. આત્મા અંદર જુદું તત્ત્વ છે, આ જુદું તત્ત્વ છે. આ તો જડ માટી તત્ત્વ છે. એ માટીમાં કહે છે

કે એનો જે પરમાણુ છે, એક પોઈન્ટ છેલ્લો. આ તો ઘણા રજકણ બનીને આંગળી થઈ છે. કાંઈ આ આત્મા નથી. આત્મા તો અંદર અરૂપી જ્ઞાનઘન, સચ્ચિદાનંદ, નિર્મળાનંદ, શુદ્ધ ભિન્ન છે. એ આત્મામાં, ગુણમાં હું રહું એમ બતાવવા અહીંયાં આ રજકણો એમાં જે છે, ‘એકવર્ણાદિરૂપ પ્રકાશતા (જણાતા) નિજગુણસમૂહમાં છે,...’ એ રજકણો જે આ છે એની શક્તિના ગુણસમૂહમાં રહેલ છે, આત્મામાં નહિ. ‘તો તેમાં મારી કાર્યસિદ્ધિ નથી.’ એ જડના ગુણોમાં રહેલું જડ, એને લઈને મારી કાર્યસિદ્ધિ શું? હું તો આત્મા છું. મારું સ્વરૂપ તો આનંદ અને સચ્ચિદાનંદ જ્ઞાનઘન છે.

કહે છે કે પરમાણુમાં આ થાય એમાં મારું શું? ‘આમ નિજ હૃદયમાં માનીને પરમ સુખપદનો અર્થી...’ જેને આત્માનો આનંદ જોવે છે. ‘પરમ સુખપદનો અર્થી ભવ્યસમૂહ શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.’ ભાષામાં. હજી એમાં ઘણો અર્થ છે. એનો અર્થ હજી લાંબો થાય છે ‘રતિભાઈ’! એ પાનું ફેરવે નહિ ચાલે. હજી એનો અર્થ થાય છે. શું કીધું? ઓલી કોર છે. પલ પાને. એ પાનું ફેરવ્યું એટલે મેં એને ના પાડી.

અહીંયા કહે છે, રજકણો આ એક એક પરમાણુ આ માટી છે, એ એના ગુણમાં, શક્તિના ગુણમાં રહેલા છે. એ આત્મામાં નથી. માટે અહીં કહે છે કે જડ એના ગુણમાં રહ્યાં તેમ જાણીને અમે તો અમારા ગુણમાં રહેશું. અમે ભગવાનઆત્મા છીએ, એમાં આનંદ અને જ્ઞાન, શાંતિ છે. તો એ રજકણો જ્યારે એની શક્તિમાં, એની દશામાં રહ્યા છે તો એને લઈને કાંઈ અમારી કાર્યસિદ્ધિ નથી. અમે અમારા ગુણમાં રહીએ એ અમારી કાર્યસિદ્ધિ છે. ‘પોપટભાઈ’! ઝીણી વાત છે, ભાઈ! તત્ત્વની વાતું નથી સાંભળી એણે.

‘સુખપદનો અર્થી...’ આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, સચ્ચિદાનંદ છે. સત્ એટલે શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદનું રૂપ એનું છે. એવા આનંદનો જે અર્થી, ‘ભવ્યસમૂહ શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.’ ભાષા જુઓ! આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને ભાવે એ નહિ. એમ કહે છે. કારણ કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભાવના કરે અને એની ભક્તિ આદિ એ બધું રાગ અને શુભ છે, પુણ્ય છે, ધર્મ નહિ. અને એ પુણ્ય કરતાં કરતાં ધર્મ થાય એમ પણ નહિ. ઝીણી વાત છે. સમજાણું કાંઈ?

‘સુખપદનો અર્થી...’ ભગવાનઆત્મા આનંદ ગુણવાળો છે. જેમ પરમાણુ તદ્દન સ્પર્શના ગુણવાળો છે, તો હું પણ એક આનંદના ગુણવાળો છું. પરમાણુ જેમ એના જડના ગુણમાં રહ્યા છે, તો હું મારા આનંદગુણમાં રહું. એમાં મારી કાર્યસિદ્ધિ છે. અરે..! વાતું ભારે આવી.

કહે છે સુખપદનો અર્થી, ‘પરમ સુખપદનો અર્થી...’ અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાન મુક્તિ આત્માનું સ્વરૂપ. એ અતીન્દ્રિય આનંદ અંદર આત્મામાં છે. એ આનંદમય આત્મા છે. એવો ભવ્ય જીવ, ‘સુખપદનો અર્થી ભવ્યસમૂહ...’ ભવ્યસમૂહ, જુઓ! ઘણા જીવોનું ટોળું, ભવ્યનું. એ આમ કરે, કહે છે. ભવ્યસમૂહ. લાયકના જીવો જે જીવો છે તે શુદ્ધ આત્માને

પરમાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ ચૈતન્ય આનંદ છું, એને એકને ભજે. એની એકની સેવા કરે. પરની નહિ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિથી કાંઈ કલ્યાણ નથી. આ રાગ થાય, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો એનાથી કલ્યાણ નથી. આ એક સમયની વર્તમાન દશાને ભજવાથી પણ કલ્યાણ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો આત્માની વાત છે, ભાઈ! આ આત્મા અંદર પ્રભુ છે. સચ્ચિદાનંદમૂર્તિ છે. એમાં અનંત અનંત શક્તિ છે. એમાં અનંત અતીન્દ્રિય આનંદથી લવાલવ ભરેલો છે. એવા 'ભવ્યસમૂહ શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.' લ્યો. શું કીધું સમજાણું? જુઓ! પાછા 'શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.' હું અખંડ આનંદ અને શુદ્ધ ચૈતન્યધાતુ, ચૈતન્યસ્વરૂપ છું. એવા સ્વરૂપ સન્મુખ થઈને તેનું એકાગ્ર થવું, એની ભાવના ધ્યાનમાં કરવી. વર્તમાન જ્ઞાનની દશાને ધ્રુવનો ધ્યેય, વિષય બનાવવો, એને ભાવના કહેવામાં આવે છે. એનું નામ ધર્મ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? શુદ્ધ આત્માને ભવ્યનું ટોળું, ઘણા ભવ્યજીવો, લાયક જીવોએ કરવું શું? કલ્યાણ કરવું હોય તો શું કરવું? એને ધર્મ કરવો હોય તો શું કરવું? કે આનંદમૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે, એનું ભજન કરવું એટલે એમાં એકાગ્રતા કરવી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ આત્મા એક કેવો છે એ પહેલા જાણવો પડે.

ઉત્તર :- શુદ્ધાત્મા શું છે? એક શું છે? પર્યાય શું છે? રાગ શું? સંયોગ શું? એ તો જાણવું પડે ને. નવ તત્ત્વની ભિન્નતા જાણ્યા વિના એક તત્ત્વમાં આવશે ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ? ઝીણું બહુ, ભાઈ! અનાદિથી એવું તો (જાણ્યું નથી).

આત્મા પોતાનો સ્વભાવ સચ્ચિદાનંદ છે. એનું ધ્યાન છોડી, એણે બીજા ધ્યાન અનંતવાર કર્યાં. એમાં કાંઈ વળ્યું નહિ. એ ચોરાશીના જન્મ-મરણ એમ ને એમ ઊભા છે. 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં તો એમ પણ કહ્યું છે, ભવો, ભવો જિનવર પૂજા. આવે છે ને? ભવે ભવે જિનવર તીર્થકરની પૂજા અનંતવાર કરી. થોથા ગઈ. રાગ છે ને એ ક્યાં ધર્મ હતો? એય...! 'પ્રકાશદાસજી'! આહાહા...! એ તો 'સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા'માં આવે છે. તીર્થકરદેવ આમ ભગવાન બિરાજતા હતા. મણિરત્નના દિવા, હિરાનો થાળ, કલ્પવૃક્ષના ફૂલ (લઈને) એવી ભગવાનની પૂજા સમવસરણમાં અનંતવાર કરી પણ કાંઈ આત્માનું વળ્યું નહિ. એ તો શુભરાગ છે, વિકલ્પ છે, એ તો પુણ્ય છે, ધર્મ નહિ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આત્મા ન મળ્યો પણ એવા સંયોગ તો મળ્યા ને.

ઉત્તર :- એ મળ્યા નથી. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! સંપ્રદાયમાં અત્યારે તો એવો ગોટો ઉઠ્યો છે કે બહારના માર્ગમાં પડ્યા અને કહે આમાંથી ધર્મ થાય. કેટલાક દયા, દાન, વ્રત અને તપ કરીને ધર્મ માને. કેટલાક ભગવાનની ભક્તિ અને ગુરુની ભક્તિથી ધર્મ માને. બધા મિથ્યાદષ્ટિ ઊંધે રસ્તે છે. સમજાણું કાંઈ? એ અનાદિનો રખડવાનો રસ્તો છે એના એ રસ્તે છે એ.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દષ્ટિ ભગવાનની ભક્તિ તો કરે છે.

ઉત્તર :- એ તો વિકલ્પ આવે છે અને જાણે કે આ હેય છે. હેય છે. પણ વસ્તુમાં ઠરી શકતો નથી એટલે અશુભથી બચવા એવું આવે છે પણ હેય છે. આદરણીય નથી. સ્વભાવ આદરણીય છે. ભાષા જુઓને! 'જેઠાભાઈ'! 'જેઠાભાઈ'એ બહુ ભક્તિ કરી છે અને બહુ અપવાસ કર્યા હતા. ઉપધાન કરીને સુકાઈ ગયા હતા. ધૂળેય વળ્યું નહિ કાંઈ એમાં. ઉપધાનમાં તો બહુ ભગવાનને... શું કહેવાય? ખમાસણા. ઓ...હો...! ખમાસણા. મોટી મજુરી છે. આહાહા..!

કહે છે, ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કહે છે કે જે ભવ્યસમૂહ જીવ છે તે તો 'શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.' આહાહા..! જેમાં શક્તિ અનંત પડી છે, બેહદ ગુણ આનંદ શાંતિ પડ્યા છે. એવો જે ભગવાનઆત્મા એની અંદરમાં એકાગ્ર થઈને આત્માની ભાવના કરે, એનું નામ ભગવાન ધર્મ અને મુક્તિનો ઉપાય કહે છે. આહાહા..! અનંતકાળ એણે રખડવામાં ગાળ્યો. ચારગતિ. ધર્મને નામે પણ અધર્મ સેવ્યા અને માન્યા ધર્મ. સાંભળવા મળે નહિ. ન્યાં તો બીજું સાંભળે, કરો ભક્તિ. ધૂન લગાવો. ભગવાનની ભક્તિ કરો. ધૂન લગાવો એ રાગની ધૂન છે. સમજાણું કાંઈ?

એક આત્મા અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ! અંદર પૂર્ણ સ્વરૂપ આત્મા છે. શાંતિથી ભરેલું તત્ત્વ છે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો એ ધામ પ્રભુ આત્મા છે. એની અંદર દષ્ટિ લગાવીને, એની એકાગ્રતાની ભાવના કરવી એનું નામ મુક્તિનો ઉપાય છે. કહો, 'રતિભાઈ'! શબ્દો તો યાદ રહે કે નહિ? 'રતિભાઈ'! અમારે આવ્યા છે ને, ભાઈ! રાજભા! 'રતિભાઈ' 'ચંપકભાઈ'ના ભાઈ. 'પોપટભાઈ'! ઓળખો છો કે નહિ? ... એના દિકરા છે 'રતિભાઈ'. 'ચંપકભાઈ'ના ભાઈ. બહુ પ્રેમ છે એને. પણ આ થોડો અભ્યાસ હોય તો વધારે ઠીક પડે. નહિતર આપણે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! લોકોને બિચારાને ક્યાંના ક્યાં.. હેરાન-હેરાન થઈને મરી જાય બહારમાંથી. શેત્રુંજયની જાત્રા કરી, સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરી, ત્યાંથી કલ્યાણ થશે. ધૂળમાં પણ નથી, સાંભળને.

મુમુક્ષુ :- આપણે પણ જાત્રામાં તો ગયા હતા.

ઉત્તર :- એ તો શુભભાવ હોય તો હોય છતાં એ આદરણીય નથી. છતાં એ આદરણીય નથી. અશુભથી બચવા માટેનો ભાવ છે. ધર્મ નહિ, ધર્મ નહિ, ધર્મ નહિ. એમાં ધર્મ માને એ શ્રદ્ધા ખોટી, એનું જ્ઞાન કરે એ જ્ઞાન પણ ખોટું અને રાગ છે માટે આચરણ પણ ખોટું. એવી વાત છે. જગતને કઠણ પડે એવી છે. સમજાણું કાંઈ? એ.. 'મોહનભાઈ'! આવું કઠણ છે. અત્યારે શું કરવું આમાં? ભજન કરી કરીને મરી ગયા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હો. એ તો બોલવામાં ક્યાં ન્યાં વાંધો છે?

આહાહા...! જુઓને! મુનિએ કેવું નાખ્યું છે! 'પરમસુખપદાર્થી ભાવયેદ્ભવ્યલોકઃ।' આહાહા...! એટલામાં તો કેટલું નાખ્યું! જે કોઈ સાચા સુખનો અર્થો હોય. સાચા સુખનો. આ બધા પૈસા-બૈસા અને ધૂળમાં સુખ માન્યા એ તો મૂંઢ છે. સમજાય છે કાંઈ? ધૂળમાં ક્યાં સુખ હતું? પૈસામાં સુખ છે? બાયડીમાં સુખ છે? આબરૂમાં છે? એ તો બધા જડ છે. કલ્પના કરી કે મને સુખ છે, એ તો મૂંઢ છે. સુખ તો ભગવાનઆત્મામાં અંતર ત્રિકાળ પડ્યું છે. આહાહા...! અતીન્દ્રિય આનંદના સુખનો અર્થો 'ભવ્યસમૂહ...' પાછો એકલો ભવ્ય નહિ. ઘણા ભવ્યજીવો 'શુદ્ધ આત્માને એકને ભાવે.' છે. એકલો ભગવાનઆત્મા નિત્યાનંદ એની ઓળખાણ કરી, રાગ થાય વિકલ્પ એ પણ પર છે. શરીરની ક્રિયા તો જડ છે, વાણીની ક્રિયા જડ છે, મારા રાગમાં પણ હું નથી. અને એ રાગને જાણનારો એક સમયનો પર્યાય એટલો એમાં પણ હું નથી. આહાહા...! પર્યાયનું ભજન નહિ, રાગનું નહિ અને નિમિત્તનું નહિ.

અહીં તો એક શુદ્ધ આત્મા ત્રિકાળ આનંદકંદ ધ્રુવ એકને ભાવે. એની ભાવના કરે એટલે એકાગ્ર થાય. ભાવે એટલે કલ્પના હશે? કહો, 'ભીખાભાઈ'! આવો છે ભાઈ માર્ગ તો. આહાહા...! અહીં તો કહે કે અમારી ભક્તિ કરો, તમારું કલ્યાણ થશે. અમને માનો તો કલ્યાણ થશે. વીતરાગ અહીં ના પાડે છે. વીતરાગ તો કહે છે કે અમને માનો તો પણ તમને રાગ છે. તમે તમારા ચૈતન્યના સ્વભાવ સામું જોઈને એકાગ્ર થાવ. એનું નામ ધર્મ અને મુક્તિનો ઉપાય છે. કહો, 'વસંતીલાલજી'! ભારે વાત! એ ગાથા થઈ લ્યો. ૨૭ થઈને? હવે ૨૮મી ગાથા. આ તો જરી આત્માનું આવ્યું એટલે થોડું સ્પષ્ટ કર્યું છે. છે તો આમાં પુદ્ગલની વ્યાખ્યામાં. ૨૮મી ગાથા.

ગાથા-૨૮

અણ્ણગિરાવેક્ષો જો પરિણામો સો સહાવપજ્જાઓ ।

ચંધસરુવેણ પુણો પરિણામો સો વિહાવપજ્જાઓ ।।૨૮ ।।

અન્યનિરપેક્ષો યઃ પરિણામઃ સ સ્વભાવપર્યાયઃ ।

સ્કંધસ્વરુપેણ પુનઃ પરિણામઃ સ વિભાવપર્યાયઃ ।।૨૮ ।।

પુદ્ગલપર્યાયસ્વરુપાચ્ચાનમેતત્ ।

પરમાણુપર્યાયઃ પુદ્ગલસ્ય શુદ્ધપર્યાયઃ પરમપારિણામિકભાવલક્ષણઃ વસ્તુગતષટ્પ્રકાર-
હાનિવૃદ્ધિરુપઃ અતિસૂક્ષ્મઃ અર્થપર્યાયાત્મકઃ સાદિસનિધનોઽપિ પરદ્રવ્યનિરપેક્ષત્વાચ્છુદ્ધ-
સન્દૂતવ્યવહારનયાત્મકઃ । અથવા હિ એકસ્મિન્ સમયેઽપ્યુત્પાદવ્યયધ્રૌવ્યાત્મકત્વાત્સૂક્ષ્મ-
ઋજુસૂત્રનયાત્મકઃ । સ્કન્ધપર્યાયઃ સ્વજાતીયબન્ધલક્ષણલક્ષિતત્વાદશુદ્ધ ઇતિ ।

પરિણામ પરનિરપેક્ષ તેહ સ્વભાવપર્યાય જાણવો;
પરિણામ સ્કંધસ્વરૂપ તેહ વિભાવપર્યાય જાણવો. ૨૮.

અન્વયાર્થ :- [અન્યનિરપેક્ષ:] અન્યનિરપેક્ષ (અન્યની અપેક્ષા વિનાનો) [ય: પરિણામ:] જે પરિણામ [સ:] તે [સ્વભાવપર્યાય:] સ્વભાવપર્યાય છે [પુન:] અને [સ્કંધસ્વરૂપે પરિણામ:] સ્કંધરૂપે પરિણામ [સ:] તે [વિભાવપર્યાય:] વિભાવપર્યાય છે.

ટીકા :- આ, પુદ્ગલપર્યાયના સ્વરૂપનું કથન છે.

પરમાણુપર્યાય પુદ્ગલનો શુદ્ધપર્યાય છે-કે જે પરમપારિણામિકભાવસ્વરૂપ છે, વસ્તુમાં થતી છ પ્રકારની હાનિવૃદ્ધિરૂપ છે, અતિસૂક્ષ્મ છે, અર્થપર્યાયાત્મક છે અને સાદિ-સાન્ત હોવા છતાં પરદ્રવ્યથી નિરપેક્ષ હોવાને લીધે શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયાત્મક છે અથવા એકસમયમાં પણ ઉત્પાદવ્યયદ્રીવ્યાત્મક હોવાથી સૂક્ષ્મઋજુસૂત્રનયાત્મક છે.

સ્કંધપર્યાય સ્વજાતીય બંધરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત હોવાને લીધે અશુદ્ધ છે.

ગાથા-૨૮ ઉપર પ્રવચન

અણ્ણિરાવેક્ષો જો પરિણામો સો સહાવપજ્જાઓ ।
સ્કંધસરૂવેણ પુણો પરિણામો સો વિહાવપજ્જાઓ ।।૨૮ ।।

નીચે શ્લોક.

પરિણામ પરનિરપેક્ષ તેહ સ્વભાવપર્યાય જાણવો;
પરિણામ સ્કંધસ્વરૂપ તેહ વિભાવપર્યાય જાણવો. ૨૮.

આ પરમાણુની વ્યાખ્યા છે. જડ જડનું સ્વતંત્રપણું બતાવે છે. તારે લઈને એ પરમાણુ નહિ. પરમાણુ, પરમાણુના ગુણ-પર્યાયને લઈને છે. આહાહા..! તો તું પણ એને લઈને નહિ. તું તારા ગુણ અને પર્યાયને લઈને તું રહે, એમ કહે છે. ‘વાડીભાઈ’!

‘આ પુદ્ગલપર્યાયના સ્વરૂપનું કથન છે.’ ટીકા છે ને. પુદ્ગલની પર્યાય, હોં! પરમાણુની અવસ્થા. બે પ્રકારની. ‘પરમાણુપર્યાય પુદ્ગલનો શુદ્ધપર્યાય છે.-’ શું કહે છે? એક પરમાણુ છે ને? રજકણ છૂટો છૂટો. એક આ પોઈન્ટ આમાં ભેગો છે એ છૂટો હોય, તો એ ‘પરમાણુપર્યાય પુદ્ગલનો શુદ્ધપર્યાય છે-કે જે...’ હવે આવ્યું, જુઓ! ‘પરમપારિણામિકભાવસ્વરૂપ છે,...’ પરમાણુમાં વળી પરમપારિણામિકભાવ શું કરવા લીધો?

મુમુક્ષુ :- પરમાણુની પર્યાય લીધી.

ઉત્તર :- પર્યાયને પણ પરમપારિણામિક કીધો. ઓલામાં તો પંચમભાવ આવ્યો હતો ને? એમ કહે છે. ચાર ભાવ એને ક્યાં છે કે પંચમભાવ એને લેવો. આત્મામાં તો હજી છે. એમ કહે છે. પણ એ પંચમભાવનો અર્થ, જગતમાં પાંચ ભાવ છે જીવમાં, એમ આ પંચમભાવ પરમાણુમાં છે. આત્માના ત્રિકાળી ભાવમાં પંચમભાવ છે. અહીં તો પર્યાયને જ પરમપારિણામિકભાવસ્વરૂપ કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યસંગ્રહમાં કહ્યું છે...

ઉત્તર :- હા છે ને છે. અનુભવે છે. આહાહા..! હજી તો પોતાની તો ખબર ન પડે. પરમાણુ જડ, જુદા કેમ વર્તી રહ્યા છે એની ખબર ન મળે.

કહે છે, 'પરમપારિણામિકભાવસ્વરૂપ...' એક પરમાણુ એકલો છૂટો, પર્યાયવાળો એ પરમાણુ પરમપારિણામિક છે. 'વસ્તુમાં થતી છ પ્રકારની હાનિવૃદ્ધિરૂપ છે, અતિસૂક્ષ્મ છે, અર્થપર્યાયાત્મક છે...' તે પરમાણુમાં છે, એમ કહે છે. 'અને સાદિ-સાન્ત હોવા છતાં...' પરમાણુની અવસ્થા એક સમયે ઉત્પન્ન થાય અને બીજે સમયે નાશ થાય એવું 'હોવા છતાં પરદ્રવ્યથી નિરપેક્ષ હોવાને લીધે...' પરમાણુમાં એ પર્યાય ઉત્પન્ન વ્યય હોવા છતાં, પરની અપેક્ષા વિના ઉત્પન્ન-વ્યય થાય છે. જુઓ!

'શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારનયાત્મક છે....' એ શુદ્ધનયસ્વરૂપ છે ને. એક પરમાણુ, એની એકલી પર્યાય એ શુદ્ધ છે. સદ્ભૂત એટલે હયાતી ધરાવે છે. એક સમયની પર્યાય છે માટે વ્યવહારસ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? જેમ આત્મામાં આત્માના અંતરમાંથી કેવળજ્ઞાનપર્યાય થાય એ પર્યાય એક સમયની છે. સાદિ-સાન્ત છે. પણ શુદ્ધ છે, સદ્ભૂત છે, વ્યવહારનય સ્વરૂપ છે. આવા બધા કેટલા પલાખા શીખવા? 'પંડિતજી'!

આ એક પરમાણુ આનો. આ તો ઘણા રજકણનો પિંડ છે. આ કાંઈ આત્મા નથી, તેમ આ કાંઈ એક ચીજ નથી. આ તો ઘણા રજકણો ભેગા થઈને આવું થયું છે. એનો માયલો એક રજકણ છૂટો એ શુદ્ધ પરમાણુની પર્યાય છે. પર્યાય એટલે અવસ્થા. એમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિની પર્યાય હોવા છતાં એક સમયની પર્યાય સાદિ-સાન્ત છે. પર્યાય ઉત્પન્ન થાય અને વ્યય થાય, ઉત્પન્ન થાય અને વ્યય થાય. છતાં પરદ્રવ્યથી નિરપેક્ષ હોવાથી પરદ્રવ્યનો એને સંબંધ નથી માટે શુદ્ધ કહેવાય. પરનો સંબંધ નથી માટે શુદ્ધ. પોતાની છે માટે સદ્ભૂત, એક અંશ છે માટે વ્યવહાર. અરે..! આમાં...

મુમુક્ષુ :- આમાં નયનું શું કામ છે?

ઉત્તર :- નયનું જ્ઞાન એનો પર્યાય કેવો વિષય છે? દ્રવ્ય કેટલો વિષય છે એને જાણવું જોઈએ કે નહિ? પરમાણુ ત્રિકાળી છે કે પંચમપરિણામિક એ તો નિશ્ચયનયનો વિષય છે. પરમાણુ ત્રિકાળ છે એ નિશ્ચયનયનો વિષય છે. પર્યાય છે એ વ્યવહારનયનો વિષય છે.

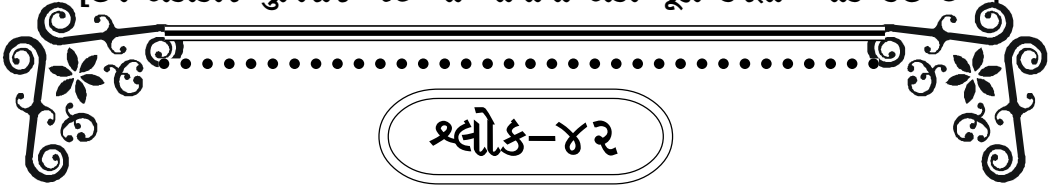
મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પર્યાય છે કે નહિ એની? એની પર્યાય છે ને? એ પરિણામિકભાવની પર્યાય છે. પર્યાય છે માટે સદ્ભૂત થઈ ગયો, વ્યવહાર થઈ ગયો, વ્યવહાર થઈ ગયો. પણ છે તો પારિણામિકભાવની પર્યાય. ત્યાં એને ક્યાં ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને ક્ષાયિક છે. ઝીણી વાત છે. જૈનદર્શનને વીતરાગ પરમાત્માએ કહેલા માર્ગને સમજવો ભારે કઠિન છે. ઝીણી વાત છે. અને એ સમજ્યા વિના ચાર ગતિના થોથા બદલવાના નથી. બહારની ક્રિયા કરીને મરી જાય. સમજાણું કાંઈ?

‘એક સમયમાં પણ ઉત્પાદવ્યયદ્વીવ્યાત્મક હોવાથી સૂક્ષ્મઋજુસૂત્રનયાત્મક છે.’ એને અને એને. એક સમયની પર્યાય હોવાથી સાદિ-સાન્ત, પરદ્રવ્યથી નિરપેક્ષ હોવાથી શુદ્ધસદ્ભૂતવ્યવહારસ્વરૂપ, પણ એક સમયમાં ત્રણ ભેગા હોવાથી સૂક્ષ્મઋજુસૂત્રનયસ્વરૂપ પણ કહેવામાં આવે છે. ‘સ્કંધપર્યાય સ્વજાતીય બંધરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત હોવાને લીધે અશુદ્ધ છે.’ બે ભાગ છે ને. પુદ્ગલ પર્યાયનું સ્વરૂપ દેખાડવું છે. પાઠમાં વિભાવપર્યાય છે ને. ‘સ્કંધપર્યાયેણ પુણો પરિણામો સો વિહાવપજ્જાઓ’. આ સ્કંધ છે, આ બધું ભેગું છે. આ બધું પિંડ છે.

એ ‘સ્વજાતીય બંધરૂપ...’ પરમાણુ એ પરમાણુને એકરૂપ રહેવાનું. ‘લક્ષણથી લક્ષ્ય હોવાને લીધે અશુદ્ધ છે.’ લ્યો. વિભાવ છે એમ કહે છે. ત્યાં પાઠમાં વિભાવ શબ્દ નાખ્યો છે. આમાં અશુદ્ધ નાખ્યો છે. આહાહા...! પરમાણુમાં પણ શુદ્ધ અને સ્કંધમાં જાય તો અશુદ્ધ એમ બે પ્રકાર છે. એમ ભગવાનઆત્મા રાગાદિમાં જાય તો પણ અશુદ્ધ છે અને સ્વભાવમાં આવે તો તે શુદ્ધપર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘[હવે ટીકાકાર મુનિરાજ ૨૮ મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં શ્લોક કહે છે :’

શ્લોક-૪૨

(માલિની)

પરપરિણતિદૂરે શુદ્ધપર્યાયરૂપે
સતિ ન ચ પરમાણોઃ સ્કન્ધપર્યાયશબ્દઃ ।
ભગવતિ જિનનાથે પંચબાણસ્ય વાર્તા
ન ચ ભવતિ યથેયં સોઽપિ નિત્યં તથૈવ ॥૪૨॥

[શ્લોકાર્થ :-] (પરમાણુ) પરપરિણતિથી દૂર શુદ્ધપર્યાયરૂપ હોવાથી પરમાણુને સ્કંધપર્યાયરૂપ શબ્દ હોતો નથી; જેમ ભગવાન જિનનાથમાં કામદેવની વાર્તા હોતી નથી, તેમ પરમાણુ પણ સદા અશબ્દ જ હોય છે (અર્થાત્ પરમાણુને પણ કદી શબ્દ હોતો નથી). ૪૨

શ્લોક-૪૨ ઉપર પ્રવચન

પરપરિણતિદૂરે શુદ્ધપર્યાયરુપે
 સતિ ન ચ પરમાણોઃ સ્કન્ધપર્યાયશબ્દઃ ।
 ભગવતિ જિનનાથે પંચબાણસ્ય વાર્તા
 ન ચ ભવતિ યથેયં સોઽપિ નિત્યં તથૈવ ॥૪૨ ॥

નીચે અર્થ છે. ‘(પરમાણુ) પરપરિણતિથી દૂર...’ એક રજકણ છે, એમાં પર્યાય થાય, એ પરપરિણતિથી દૂર છે. તેથી ‘શુદ્ધપર્યાયરૂપ હોવાથી પરમાણુને સ્કન્ધપર્યાયરૂપ શબ્દ હોતો નથી;...’ પરમાણુમાં શબ્દરૂપ સ્કન્ધ હોતો નથી. ઘણા પરમાણુ ભેગા થાય ત્યારે આ વાણી નીકળે છે. એક પરમાણુમાં શબ્દ નથી. ‘જેમ ભગવાન જિનનાથમાં કામદેવની વાર્તા હોતી નથી;...’ દાખલો આપ્યો. વીતરાગ પરમાત્મા, એને પાંચ ઇન્દ્રિયના ભોગોની-કામની વાસના હોતી નથી. ‘વાર્તા હોતી નથી;...’ વીતરાગ પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ ‘તેમ પરમાણુ પણ સદા અશબ્દ જ હોય છે (અર્થાત્ પરમાણુને પણ કદી શબ્દ હોતો નથી).’ કહો, સમજાણું કાંઈ?

ગાથા-૨૯

પોગલદવ્વં ઉચ્ચઙ્ગ પરમાણૂ ગિચ્છણ્ણ ઇતરેણ ।
 પોગલદવ્વો ત્તિ પુણો વવદેસો હોદિ ચ્ચંધસ્સ ॥૨૯ ॥

પુદ્ગલદ્રવ્યમુચ્યતે પરમાણુનિશ્ચયેન ઇતરેણ ।
 પુદ્ગલદ્રવ્યમિતિ પુનઃ વ્યપદેશો ભવતિ સ્કન્ધસ્ય ॥૨૯ ॥

પુદ્ગલદ્રવ્યવ્યાખ્યાનોપસંહારોઽયમ્ ।

સ્વભાવશુદ્ધપર્યાયાત્મકસ્ય પરમાણોરેવ પુદ્ગલદ્રવ્યવ્યપદેશઃ શુદ્ધનિશ્ચયેન । ઇતરેણ વ્યવહારનયેન વિભાવપર્યાયાત્મનાં સ્કન્ધપુદ્ગલાનાં પુદ્ગલત્વમુપચારતઃ સિદ્ધં ભવતિ ।

પરમાણુને ‘પુદ્ગલદ્રવ્ય’ વ્યપદેશ છે નિશ્ચય થકી;
 ને સ્કન્ધને ‘પુદ્ગલદ્રવ્ય’ વ્યપદેશ છે વ્યવહારથી. ૨૯.

અન્વયાર્થ :- [નિશ્ચયેન] નિશ્ચયથી [પરમાણુઃ] પરમાણુને [પુદ્ગલદ્રવ્યમ્] ‘પુદ્ગલદ્રવ્ય’

[उच्यते] કહેવાય છે [पुनः] અને [इतरेण] વ્યવહારથી [स्कन्धस्य] સ્કંધને [पुद्गलद्रव्यम् इति व्यपदेशः] 'પુદ્ગલદ્રવ્ય' એવું નામ [भवति] હોય છે.

ટીકા :- આ, પુદ્ગલદ્રવ્યના કથનનો ઉપસંહાર છે.

શુદ્ધનિશ્ચયનયથી સ્વભાવશુદ્ધપર્યાયાત્મક પરમાણુને જ 'પુદ્ગલદ્રવ્ય' એવું નામ હોય છે. અન્ય એવા વ્યવહારનયથી વિભાવપર્યાયાત્મક સ્કંધપુદ્ગલોને પુદ્ગલપણું ઉપચાર દ્વારા સિદ્ધ થાય છે.

ગાથા-૨૯ ઉપર પ્રવચન

पोग्गलदव्वं उच्चइ परमाणू णिच्छएण इदरेण ।
पोग्गलदव्वो त्ति पुणो ववदेसो होदि खंधस्स ॥२९॥

પરમાણુને 'પુદ્ગલદરવ' વ્યપદેશ છે નિશ્ચય થકી;
ને સ્કંધને 'પુદ્ગલદરવ' વ્યપદેશ છે વ્યવહારથી. ૨૯.

'આ, પુદ્ગલદ્રવ્યના કથનનો ઉપસંહાર છે.' અહીંયાં પૂરું થાય છે હવે. 'શુદ્ધનિશ્ચયનયથી સ્વભાવશુદ્ધપર્યાયાત્મક પરમાણુને જ...' જુઓ! 'શુદ્ધનિશ્ચયનયથી સ્વભાવશુદ્ધપર્યાયાત્મક પરમાણુ..' પરથી ભિન્ન, એવી નિર્મળ પર્યાયવાળાને પુદ્ગલદ્રવ્ય કહેવામાં આવ્યું છે. આ સ્કંધને પુદ્ગલ કહેવું એ તો ઉપચારિક છે. આ તો બધા જડ ભેગા થયેલા છે. એકલો પરમાણુ (હોય) તેને સ્વભાવ શુદ્ધપર્યાય તેને ખરેખર પુદ્ગલદ્રવ્ય કહ્યું છે. આહાહા...! જેમ આત્માને પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત જ નિર્મળ પર્યાયસહિત આત્માને આત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા...!

જેમ પરમાણુને... કહે છે કે શુદ્ધ નિશ્ચય પોતાની સત્તાનું હોવાપણું. સ્વભાવ શુદ્ધપર્યાયસ્વરૂપ હોવાથી પરમાણુને પુદ્ગલદ્રવ્ય કહીએ. એમ ભગવાનઆત્માને કેમ કહેવો આત્માને? કે રાગ અને પુણ્ય રહિત સ્વભાવ શુદ્ધ છે એનું ભાન થયું, એવી પર્યાયસહિતનો જે આત્મા તેને આત્મા કહેવામાં આવે છે. દયા, દાન, ભક્તિનો વિકલ્પ તે આત્મા નહિ. એ અનાત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? ૨૩ કલાકના પાપ કરે અને પછી એક કલાક રહે. થોડુંક વાંચે અને કાં અડધો કલાક, કલાક ભક્તિ કરી લે. થઈ જશે કલ્યાણ. આહાહા...! આવા ને આવા અવતાર અનંત કર્યા. એળે ગયા. એક તો બહારમાં જાણે ધૂળના પૈસા અને આબરુમાં સુખ માનીને મિથ્યાત્વ સેવ્યા. મૂઢતા. એમાં વળી અહીં ભક્તિમાં ભાવ કરીને ધર્મ માન્યો. એ મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. 'પંડિતજી'!

મુમુક્ષુ :- ... ભક્તિ કરે એને ઓછી મૂંઢતા હશે.

ઉત્તર :- ના, ના પૂરી મૂંઢતા છે. રાગને ધર્મ માનનારો પૂરી મૂંઢતા મિથ્યાદષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારે તો ઓછી છે ને.

ઉત્તર :- મિથ્યાત્વ ઓછા-વત્તાનો પ્રશ્ન અહીં નથી.

મુમુક્ષુ :- મંદ હો કે તીવ્ર બે એક જાત છે ને?

ઉત્તર :- એક જાત છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

‘એવું નામ હોય છે.’ જુઓ! શુદ્ધ નિશ્ચયથી અંતર વસ્તુથી જોઈએ તો ‘સ્વભાવશુદ્ધપર્યાયાત્મક પરમાણુને જ ‘પુદ્ગલદ્રવ્ય’...’ કહીએ. આ પૈસાને, બાયડી-છોકરાના શરીરને, દાળ-ભાતને પુદ્ગલ કહેવા એ તો વ્યવહાર છે, કહે છે. કારણ કે ભેગા થયેલાને પુદ્ગલ કહે. એકલો પરમાણુ એને ખરો પુદ્ગલ કહીએ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- જેમ શુદ્ધ પરમાણુને દ્રવ્ય કહ્યું, એમ આત્માને...?

ઉત્તર :- કહ્યું ને, આત્માની વાત થઈ ને. રાગથી, પુણ્યથી, વિકલ્પથી ભિન્ન. પોતાની પર્યાયથી આત્માનું ભાન થયું, તો એવો શુદ્ધ આત્મા છે એને શુદ્ધ કહ્યું. પર્યાય તો અનુભવ છે એ સહિતને આત્મા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ પરિણામે ત્યારે ત્રિકાળ શુદ્ધ...

ઉત્તર :- શુદ્ધ પરિણામે ત્યારે ત્રિકાળ શુદ્ધનું ભાન થયું કહેવાય ને. એ વિના ક્યાંથી થયું?

મુમુક્ષુ :- એ પર્યાયસહિત?

ઉત્તર :- પર્યાયસહિત ત્રિકાળી શુદ્ધતા. આત્મા એને કહીએ. કારણ કે શુદ્ધતાનો પર્યાય એનો પોતાનો સ્વભાવ છે. ત્રિકાળી સ્વભાવ અને એક સમયની પર્યાયસ્વભાવ શુદ્ધ, એને આત્મા કહેવામાં આવે છે. એ આવ્યું ને? અનુભૂતિથી ભિન્ન. ન કહ્યું? રાગ આદિથી ભિન્ન, અનુભૂતિથી ભિન્ન, તો અનુભૂતિની પર્યાયવાળો જે આત્મા, એને આત્મા કહેવામાં આવે છે. કેટલામો બોલ છે? ૨૮. ભારે વાતું, ભાઈ! આહાહા...!

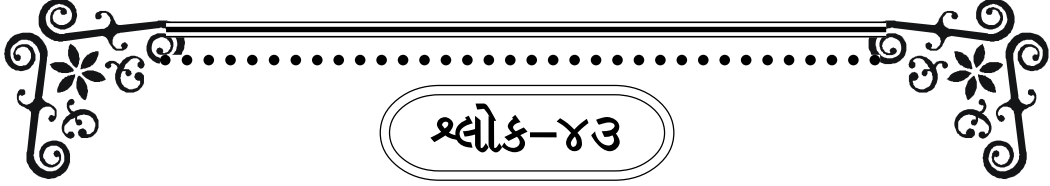
ભગવાનઆત્મા એને કહીએ, કે જેને શરીર, વાણી, મન, દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પથી ભિન્ન અનુભૂતિમાં એ વિકલ્પ આવતો નથી. અનુભવમાં તો એ આત્મા આવે છે. એવી અનુભૂતિથી ભિન્ન હોવાને લઈને બીજા બધાને પુદ્ગલ કહેવામાં આવે છે. અનુભૂતિ સહિત આત્માને આત્મા કહેવામાં આવે છે. શું થાય? જગત લૂંટાણું છે. એક તો સંસારના પાપને નામે આખી જિંદગી લૂંટાણું છે. એમાં ધર્મને નામે બીજી રીતે લૂંટાણા. આહાહા...! અરે...રે...! આત્માનું શું થશે? અહીંથી નીકળીને ક્યાં જઈશ? અને એના સાચા ભાવ કે ખોટા શું છે તેની ખબર ન મળે. નિર્ધન, અનાથ, અરક્ષક, દુઃખી છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- માટે જ કીધું છે, આત્માને ત્વરાથી...

ઉત્તર :- પરાધીન છે પરાધીન.

‘પુદ્ગલદ્રવ્ય એવું નામ હોય છે. અન્ય એવા વ્યવહારનયથી વિભાવપર્યાયાત્મક સ્કંધપુદ્ગલોને પુદ્ગલપણું ઉપચાર દ્વારા સિદ્ધ થાય છે.’ લ્યો. સમજાણું?

‘[હવે ૨૯ મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે :]’

શ્લોક-૪૩

(માલિની)

इति जिनपतिमार्गाद् बुद्धतत्त्वार्थजातः
त्यजतु परमशेषं चेतनाचेतनं च।
भजतु परमतत्त्वं चिच्चमत्कारमात्रं
परविरहितमन्तर्निर्विकल्पे समाधौ ॥४३॥

[શ્લોકાર્થ :-] એ રીતે જિનપતિના માર્ગ દ્વારા તત્ત્વાર્થસમૂહને જાણીને પર એવાં સમસ્ત ચેતન અને અચેતનને ત્યાગો; અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે પરવિરહિત (પરથી રહિત) ચિત્તમત્કારમાત્ર પરમતત્ત્વને ભજો. ૪૩.

શ્લોક-૪૩ ઉપર પ્રવચન

इति जिनपतिमार्गाद् बुद्धतत्त्वार्थजातः
त्यजतु परमशेषं चेतनाचेतनं च।
भजतु परमतत्त्वं चिच्चमत्कारमात्रं
परविरहितमन्तर्निर्विकल्पे समाधौ ॥४३॥

૪૩. એનો નીચે અર્થ. છે એ બાજુ? ૬૨ પાને.

‘એ રીતે જિનપતિના માર્ગ દ્વારા...’ વીતરાગ ભગવાનનો આ માર્ગ છે, કહે છે. જિનપતિ, જિનેશ્વરદેવ વીતરાગ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર પરમાત્મા, એના ‘માર્ગ દ્વારા તત્ત્વાર્થસમૂહને જાણીને...’ એ ભગવાને કહેલા એવા તત્ત્વને જાણીને. અજ્ઞાનીઓએ કહેલા એ નહિ. તત્ત્વાર્થસમૂહ છે ને? જીવ, અજીવ, પુણ્ય-પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ. ‘જિનપતિના માર્ગ દ્વારા...’ વીતરાગે કહેલી, સર્વજ્ઞજ્ઞાનમાં આવેલી વાત. એમના કહેલા

‘તત્ત્વાર્થસમૂહને જાણીને...’ જુઓ! પહેલું જાણે તો ખરું કે આત્મા શુદ્ધ છે, રાગાદિ અશુદ્ધ છે, કર્મ એ જડ છે, વાણી, શરીર અજીવ છે, એને અને મારે કાંઈ સંબંધ નથી. આ પૈસા અને બાયડી, છોકરાને મારે કાંઈ સંબંધ નથી. એ તો અજીવ છે, જગતની ચીજ જડ છે. એ દ્રવ્યો પોતાનાપણે થઈને રહ્યા છે. શરીર, શરીરની અવસ્થાપણે જડ થઈને રહેલ છે. એ કાંઈ આત્માની પર્યાય થઈને શરીર રહેલું નથી આ. પૈસા અજીવ થઈને રહેલ છે. એ આત્માની દશા થઈને રહેલ નથી, આત્માના થઈને રહ્યા નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! જેમ જે થઈને રહ્યા છે, તેમ તેને બરાબર જાણવા એમ કહે છે.

આ શરીર તો અજીવ થઈને રહેલું છે. આત્માનું થઈને રહ્યું છે? આત્મા અરૂપી છે તો આ અરૂપી થઈ જાય. આ તો રૂપી થઈને રહેલું, જડ થઈને રહેલું છે. લક્ષ્મી જડ થઈને રહેલી છે, વાણી જડ થઈને રહેલી છે. એમ જડના તત્ત્વને તે રીતે રહેલા જાણીને આત્મા આત્માનો થઈને રહેલ છે. એમ આ પુણ્ય અને પાપના ભાવ થઈને રહ્યા છે તે આસ્રવ, બંધ, રાગ અને દુઃખ છે. એના રહિત ભગવાનઆત્મા રાગરહિત થઈને રહ્યો તે આત્મા છે.

‘જિનપતિના માર્ગ દ્વારા...’ વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર, એમણે જે માર્ગ કહ્યો એ ‘દ્વારા તત્ત્વાર્થસમૂહને જાણીને...’ અન્યમતમાં જૈન સિવાય આવા તત્ત્વો હોતા નથી. વીતરાગમાર્ગ સિવાય ક્યાંય આ વાત હોતી નથી. સમજાણું કાંઈ? ‘પર એવાં સમસ્ત ચેતન અને અચેતનને ત્યાગો;...’ જુઓ! પર ચેતન દેવ-ગુરુનો આત્મા ચેતન, બાયડી-છોકરાનો આત્મા ચેતન તેને દષ્ટિમાંથી ત્યાગો. એ મારામાં નથી. ‘પર એવાં સમસ્ત ચેતન..’ પર છે ને ચેતન? સિદ્ધ ભગવાનઆત્માથી પર છે, અરિહંત ભગવાન આ આત્માથી પર છે. આહાહા...! પાંચેપરમેષ્ટી પર આત્મા છે. આના ક્યાં છે?

‘એવાં સમસ્ત ચેતન અને અચેતનને...’ રાગ આદિ પુદ્ગલોને દષ્ટિમાંથી ત્યાગો. આહાહા...! જે તારામાં નથી તેની દષ્ટિ છોડ એમ કહે છે. તારામાં છે ત્યાં દષ્ટિને સ્થાપ. એ અસ્તિત્વમાં તારું હોવાપણું છે. આહાહા...! હજી તો એટલી ત્યાગની વ્યાખ્યા કરી. આ ત્યાગ છે. બહારનો ત્યાગ બાયડી-છોકરા છોડીને બેઠા અને ત્યાગી થઈ ગયા. ધૂળમાં પણ એ ત્યાગ નથી. અંતરમાં આ આત્મા સિવાયના બધા આત્માઓ નિગોદથી માંડીને સિદ્ધ પરમાત્મા, અરિહંત, પંચપરમેષ્ટી આદિ એ મારા નથી, એ મારાથી રહેલા નથી. તે રહ્યા છે તેથી મને કાંઈ લાભ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આમાં કોને બાકી રાખ્યા? ‘સમસ્ત ચેતન અને અચેતનને ત્યાગો;...’ એમાં કોને બાકી રાખ્યા?

મુમુક્ષુ :- બધા આવી ગયા.

ઉત્તર :- આવી ગયા? ગીરનાર પર્વત, સમ્મેદશીખર બધું આવી ગયું? ભગવાનનું સમવસરણ અને ભગવાન પોતે. ભગવાને કહેલા તત્ત્વાર્થના સમૂહને જાણી, પર ‘એવાં સમસ્ત

ચેતન અને અચેતનને ત્યાગો;...' એટલે એના ઉપરથી લક્ષ છોડી દે. એ કાંઈ તારા નથી, તારામાં નથી, તું ત્યાં નથી. આહાહા...! ભારે કામ.

હવે કોણ છે તું? 'અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે પરવિરહિત (પરથી રહિત) ચિત્યમત્કારમાત્ર પરમતત્ત્વને ભજો.' અંતરંગમાં. અંતર અંગમાં-વસ્તુમાં. નિર્વિકલ્પ ભેદ વિનાની અભેદવસ્તુ ભગવાનઆત્મા. નિર્વિકલ્પ સમાધિ શાંતિને 'વિષે પરવિરહિત...' શાંતિના સમયમાં એમ કહે છે. 'અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે પરવિરહિત (પરથી રહિત)...' વિકલ્પથી રહિત 'ચિત્યમત્કારમાત્ર પરમતત્ત્વને...' 'અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે પરવિરહિત (પરથી રહિત) ચિત્યમત્કારમાત્ર પરમતત્ત્વને ભજો.' ભારે વાત, ભાઈ! શું કીધું? હજી તો અર્થ સમજવાને મુશ્કેલ પડે.

'જિનપતિના માર્ગ દ્વારા...' વીતરાગ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞએ કહેલો માર્ગ, એના 'તત્ત્વાર્થસમૂહને જાણીને પર એવાં સમસ્ત ચેતન અને સમસ્ત અચેતનને...' એક રજકણ અને રાગ બધા અચેતનને છોડો. શું કરવું હવે? 'અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે...' રાગને વિષે તો પર છે એમ દષ્ટિ હતી. હવે સમાધિને વિષે રાગરહિત અંતર્મુખ થઈને, અભેદ સમાધિને વિષે પરવિરહિત. રાગ અને વિકલ્પથી રહિત એવો ચિત્યમત્કારમાત્ર તત્ત્વ ભગવાનઆત્મા, એને ભજો. એની અંદર એકાગ્ર થાવ. એ મુક્તિનો માર્ગ-ધર્મ છે. 'ભીખાભાઈ'! ભારે વાત, ભાઈ! આ તો આત્માને ભજો એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- જી જી પ્રભુ! બરોબર સત્ય છે. ભગવાન! આપ બોલો તે તો...

ઉત્તર :- પણ આ અંદર છે કે નહિ? આ પાઠ ક્યાં અહીંનો છે? આ તો કુંદકુંદાચાર્યનો છે. બે હજાર વર્ષ પહેલાના કુંદકુંદાચાર્ય (કહે છે) અને અનંતકાળથી એમ મુનીઓ કહેતા આવે છે. આ તો 'નિયમસાર' શાસ્ત્ર છે. કુંદકુંદાચાર્ય નિમિત્ત હતા. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એ તો એમ કહે છે, અમે તો આપને ઓળખીએ છીએ...

ઉત્તર :- આ તો આમાં છે એ કોનો છે એમ કહેવું છે. આહાહા...!

બે વાત કહી. હવે પાછી બેની ઉડાવે છે. ભગવાન! તારે કલ્યાણ કરવું હોય, હિત કરવું હોય, ધર્મ કરવો હોય તો રાગાદિ પરિણામ બધા અચેતન છે. ભગવાનની ભક્તિનો ભાવ, રાગ એ અચેતન છે. એનું પણ લક્ષ છોડ. મારા શરીરના પરમાણુ સારા રહે તો ધર્મ થાય એ લક્ષ છોડી દે.

'અંતરંગમાં નિર્વિકલ્પ સમાધિને વિષે...' એટલે અંતરમાં રાગરહિત શાંતિ અને શ્રદ્ધાની દશામાં. 'પરવિરહિત...' રાગ રહિત પોતાનું ચૈતન્ય ચમત્કાર તત્ત્વ, એવા 'પરમતત્ત્વને ભજો.' ચૈતન્ય ચિત્યમત્કારમાત્ર. એ ભગવાનઆત્મામાં તો એકલો જ્ઞાનમાત્ર ચમત્કાર સ્વભાવ છે. બાકી કોઈ દયા, દાન, વ્રત, વિકલ્પ એ વસ્તુમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભારે પણ કામ, ભાઈ! પાઠરું આ? પહેલો ઉપાય શું હશે? આ ઉપાય છે. આ પહેલા, પહેલા કાંઈ કરવું

કે નહિ? પાધરું આ? આ જ છે.

મુમુક્ષુ :- ... તત્ત્વાર્થને જાણવું.

ઉત્તર :- જાણવું. આહાહા...!

રાગનું શું સ્વરૂપ છે? વસ્તુનો શું સ્વભાવ છે? ધર્મની દશા થાય તો એનું સ્વરૂપ શું છે? નિમિત્તપણે વિકારમાં કોણ ચીજ છે? પરવસ્તુ શું છે? સ્વવસ્તુ શું છે? એને બરાબર ભગવાને કહેલા માર્ગથી જાણવા જોઈએ. જાણીને અચેતનનો ત્યાગ અને ચેતનનું ગ્રહણ (કરવું) એમ કહે છે. ચૈતન્ય ભગવાન આનંદ સ્વરૂપ, એનું ભજન કર. એટલે એમાં એકાકાર થા અને પરનું લક્ષ છોડી દે. ત્યારે ધર્મની શરૂઆત થશે. લ્યો. અહીં સુધી આવ્યું. પછી તો કહે ચેતન અને અચેતનના બેના વિકલ્પ પણ મુનિને-ધર્મીને ન હોય. આ ચેતન એ તો શરૂઆતમાં વિચાર આવે કે હું આ ચેતન છું અને રાગાદિ અચેતન છે. પછી તો બેના વિકલ્પો પણ અભ્યાસથી-અંતરના ધર્મના ધ્યાનના અભ્યાસથી એ બે વિકલ્પ હોતા નથી. એ વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)